

پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی

موضوع

بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با میزان میزان دینداری

در میان شهروندان بوشهر

استاد راهنما

جناب آقای دکتر غلامرضا غفاری

استاد مشاور

سرکار خانم دکتر پروانه دانش

نگارش

یزدان بخش هنری

زمستان ۱۳۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ

شماره: .....
تاریخ: .....
پیوست: .....

تصویب نامه

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی

تحت عنوان:

"بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و میزان دینداری در شهر بوشهر"

ساعت: ۱۸-۱۹

تاریخ دفاع: ۸۹/۱۱/۳۰

درجه ارزشیابی: عالی

نمره: ۱۸/۵

هیات داوران:

امضاء	مرتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اساتید
	استاد	دکتر غلام رضا غفاری	استاد راهنما
	استاد	دکتر پروانه دانش	استاد مشاور
	دانشیار	دکتر محمد جواد زاهدی	استاد داور

ان، خیابان کریمخان
، خیابان ایرانشهر،
چه نوشهر، پلاک ۳۳
ت: ۸۸۴۹۱۰۵۷ - ۶۳
نگار: ۸۸۴۹۱۰۶۴
www.tpnu.ac
info@tpnu.ac

«من لم يشكر المخلوق و لم يشكر الخالق»

به نام حق یاریگر مقتدر، به نام پروردگار منزّه ، ناجی بی همتا ، شکر بی پایان از آن او که امدادهای بی دریغش روشنگر راه بشریت است . هزاران سپاس خدای لایتنهایی را که مهرش شفای دل و درسش دلیل زندگی ، باز هم سپاس خالق انسان را صانحه چه موجود است ، این صورتگر قهار، استاد یکتای هنرمندی ها که هر چه هست از اوست و هم اوست که می آفریند و درس می دهد، امتحان می گیرد و آدمی را به بالاترین نقطه تفکر هدایت می نماید .

با تقدیر و سپاس از استاد ارجمند جناب آقای دکتر غلامرضا غفاری ، استاد بزرگ و فرزانه که به با بینش و تجارب مفید خویش مرا به منشا بزرگ در اخلاق و انسانیت هدایت و ارشاد نمودند و در انجام این پژوهش ترغیب و راهنمایی فرمودند .

فهرست

عنوان

.....
صفحه .....

چکیده

فصل اول : کلیات تحقیق

- کلیات ۲
- بیان مساله ۳
- اهمیت و ضرورت تحقیق ۵
- اهداف تحقیق..... ۶

فصل دوم مروری بر ادبیات نظری تحقیق

- ۱-۲- تحقیقات پیشین..... ۹
- الف: تحقیقات خارجی (مباحث تجربی در مورد دین و سرمایه اجتماعی..... ۹
- الف-۱- دین و سرمایه اجتماعی ۱۶
- الف - ۲- سازمان های دینی و سرمایه اجتماعی ۱۸
- الف-۳- سرمایه اجتماعی و مذهب در استرالیای معاصر..... ۲۰
- الف-۴- مذهب به مثابه سرمایه اجتماعی: تولید خیر مشترک..... ۲۱
- الف - ۵- رابطه دینی و سرمایه اجتماعی در وضعیت اتصالی..... ۲۶
- الف-۶- سرمایه اجتماعی دینی: ماهیت، موقعیت اجتماعی و محدودیتها..... ۲۷
- الف-۷- دین، سرمایه اجتماعی و زندگی دموکراتیک..... ۲۸
- ب: تحقیقات داخلی..... ۲۹

- ۲ : چارچوب نظری تحقیق..... ۳۲
- الف: نظریه‌های سرمایه اجتماعی..... ۳۳
- ۲-۲-۱- جیمز کلنن..... ۳۳
- تعهدات و انتظارات..... ۳۵
- ظرفیت بالقوه اطلاعات..... ۳۶
- هنجارها و ضمانت اجرایی موثر..... ۳۶
- روابط اقتدار..... ۳۷
- سازمان اجتماعی انطباق پذیر..... ۳۷
- ۲-۲-۲- بورديو..... ۳۹
- الف- ساختمان ذهنی..... ۳۹
- ب- ساختمان ذهنی و جهان اجتماعی..... ۴۰
- ج- جهت گیری فرهنگی..... ۴۰
- د- تطابق میان فضای طبقات و فضای رفتارها..... ۴۰
- ۳-۲-۳- پاتنام..... ۴۱
- الف- هنجارهای اعتماد و عمل متقابل در بین شبکه‌ها..... ۴۱
- ب- شبکه‌های تعهد مدنی..... ۴۲
- ج- اعتماد به عنوان هسته مرکزی سرمایه اجتماعی..... ۴۲
- ۲-۲-۴- فوکویاما..... ۴۳
- الف- هنجارهای غیر رسمی..... ۴۳
- ب- انحرافات اجتماعی نتیجه نبود سرمایه اجتماعی..... ۴۵
- ج- منابع سرمایه اجتماعی..... ۴۶
- ۱- هنجارهای نهادی..... ۴۶
- ۲- هنجارهای خود جوش..... ۴۶

- ۳- هنجارهای برون زاد (دین، ایدئولوژی، فرهنگ و تجربه تاریخی مشترک).....۴۶
- ۴- هنجارهای طبیعی.....۴۶
- ب: دین و سرمایه اجتماعی.....۵۰
- ۲-۳-۱- هر ویو- لژه.....۵۰
- ابعاد هویت یابی دینی از نظر هر ویو - لژه.....۵۳
- الف- اخلاقی.....۵۳
- ب- جماعتی.....۵۳
- ج- فرهنگی.....۵۳
- د- عاطفی.....۵۳
- ۲-۳-۲- کارکردهای اجتماعی - فرهنگی دین.....۵۳
- ۲-۳-۲-۱- کارکرد دین از نظر دورکیم.....۵۴
- ۲-۳-۲- سه کارکرد عمده نهاد دین از نظر بروس کوئن.....۵۴
- ۲-۳-۲-۳- چهار کارکرد عمده برای نهاد دین از نظرسایمون کولمن و هلن واترن.....۵۵
- ۲-۳-۲-۴- نظریه «استارک» و «فینک» در مورد رابطه سرمایه اجتماعی و دین.....۵۶
- ۲-۳-۲-۵- کار گلاک واستارک در زمینه مطالعات تجربی دین.....۵۸
- ۲-۴- جمع بندی و چارچوب نظری.....۶۰
- ۲-۵- فرضیه های تحقیق.....۶۱
- ۲-۶- مدل تحقیق.....۶۲

فصل سوم - روش مطالعه

- ۳-۱- روش تحقیق و ابزار جمع آوری داده ها.....۶۴
- ۳-۲- جامعه آماری و تعداد نمونه.....۶۴

- ۳-۳- روش نمونه‌گیری..... ۶۴
- ۳-۴- روش تحلیل داده‌ها..... ۶۵
- ۳-۵- تعریف عملیاتی متغیرها..... ۶۵
- الف: سرمایه اجتماعی..... ۶۵
- ۱- اعتماد اجتماعی ۶۵
- ۲- روابط اجتماعی..... ۶۵
- ۳- مشارکت‌های اجتماعی و سیاسی..... ۶۶
- ب: متغیرهای دینداری ۶۶
- ۱- بعد رفتاری دین..... ۶۶
- ۲- بعد عقیدتی دین..... ۶۶
- ۳- بعد عاطفی دین..... ۶۶
- ۴- بعد پیامدی دین..... ۶۷

فصل چهارم - توصیف و تحلیل داده‌ها

- ۴-۱- توصیف داده‌ها..... ۶۹
- ۴-۱-۱- دینداری..... ۶۹
- ۴-۱-۲- سرمایه اجتماعی..... ۷۱
- ۴-۲- توصیف جداول دو بعدی..... ۷۴
- ۴-۳- آزمون فرضیه‌ها..... ۸۵
- ۴-۴- تبیین چند متغیره..... ۸۸

فصل پنجم - خلاصه، نتیجه گیری

۹۱.....	۱-۵- خلاصه و نتیجه گیری
۹۹.....	۲-۵- پیشنهادات
۱۰۰.....	۳-۵- تنگناهای تحقیق
۱۰۱.....	ضمیمه
۱۵۹.....	منابع
۱۶۴.....	پیوست

فهرست جدا اول

عنوان	صفحه
.....	.....

- جدول ۱- ۲- نکات اصلی در بحث از سرمایه اجتماعی.....۴۹
- جدول (۴,۱) توزیع فراوانی مطلق و درصدی ابعاد دینداری در جامعه مورد بررسی.....۶۹
- ماتریس همبستگی ابعاد دینداری.....۷۰
- جدول (۴,۲) توزیع فراوانی مطلق و درصدی دینداری در جامعه مورد بررسی ۷۱
- جدول (۴,۳) توزیع فراوانی مطلق و درصدی ابعاد سرمایه اجتماعی در جامعه مورد بررسی.....۷۲
- ماتریس همبستگی ابعاد سرمایه اجتماعی.....۷۳
- جدول (۴,۴) توزیع فراوانی مطلق و درصدی سرمایه اجتماعی در جامعه مورد بررسی.....۷۴
- جدول (۴,۵) توزیع دو بعدی بین بعد اعتقادی و مشارکت پاسخگویان.....۷۵
- جدول (۴,۶) توزیع دو بعدی بین بعد اعتقادی و اعتماد پاسخگویان.....۷۵
- جدول (۴,۷) توزیع دو بعدی بین بعد اعتقادی و روابط پاسخگویان.....۷۶
- جدول (۴,۸) توزیع دو بعدی بین بعد اعتقادی و سرمایه اجتماعی پاسخگویان.....۷۷
- جدول (۴,۹) توزیع دو بعدی بین بعد پیامدی و مشارکت پاسخگویان.....۷۷
- جدول (۴,۱۰) توزیع دو بعدی بین بعد پیامدی و اعتماد پاسخگویان.....۷۸
- جدول (۴,۱۱) توزیع دو بعدی بین بعد پیامدی و روابط پاسخگویان.....۷۸
- جدول (۴,۱۲) توزیع دو بعدی بین بعد پیامدی و سرمایه اجتماعی پاسخگویان.....۷۹
- جدول (۴,۱۳) توزیع دو بعدی بین بعد عاطفی و مشارکت پاسخگویان.....۷۹
- جدول (۴,۱۴) توزیع دو بعدی بین بعد عاطفی و اعتماد پاسخگویان.....۸۰
- جدول (۴,۱۵) توزیع دو بعدی بین بعد عاطفی و روابط پاسخگویا ۸۱
- جدول (۴,۱۶) توزیع دو بعدی بین بعد عاطفی و سرمایه اجتماعی پاسخگویان.....۸۱
- جدول (۴,۱۷) توزیع دو بعدی بین بعد رفتاری و مشارکت پاسخگویان.....۸۲
- جدول (۴,۱۸) توزیع دو بعدی بین بعد رفتاری و اعتماد پاسخگویان.....۸۳
- جدول (۴,۱۹) توزیع دو بعدی بین بعد رفتاری و روابط پاسخگویان.....۸۳
- جدول (۴,۲۰) توزیع دو بعدی بین بعد رفتاری و سرمایه اجتماعی پاسخگویان.....۸۴

- جدول (۴,۲۱) توزیع دو بعدی بین دینداری و سرمایه اجتماعی پاسخگویان..... ۸۵
- جدول (۴,۲۲) همبستگی بین متغیر دینداری و سرمایه اجتماعی..... ۸۵
- جدول (۴,۲۳) همبستگی بین ابعاد دینداری و سرمایه اجتماعی..... ۸۷
- جدول (۴,۲۴) نتایج معادله رگرسیونی..... ۸۸
- جدول (۴,۲۵) نتایج معادله رگرسیونی..... ۸۹

چکیده :

این تحقیق به بررسی رابطه بین دینداری و میزان سرمایه اجتماعی می‌پردازد. برای این کار تئوری‌های سرمایه اجتماعی و جامعه‌شناسی دین مورد بررسی قرار گرفتند. در رابطه با تئوری‌های سرمایه اجتماعی از

دیدگاه‌های جیمز کلمن، رابرت پوتنام، فرانسیس فوکویاما و پیربوردیو استفاده شده است. در رابطه با تئوری‌های جامعه‌شناسی دین دیدگاه‌های ماکس وبر، دورکیم، بروس کوئن و ... مورد بررسی قرار گرفتند. سپس فرضیه‌های تحقیق، از دیدگاه‌های فوق استخراج شدند که به ترتیب زیر می‌باشند:

۱- بین اعتقادات دینی و میزان سرمایه اجتماعی مردم شهر بوشهر رابطه وجود دارد.

۲- بین رفتارهای دینی و میزان سرمایه اجتماعی مردم شهر بوشهر وجود دارد.

۳- بین عواطف دینی و میزان سرمایه اجتماعی مردم شهر بوشهر رابطه وجود دارد.

۴- بین پیامدهای دینی و میزان سرمایه اجتماعی مردم شهر بوشهر رابطه وجود دارد.

برای گردآوری اطلاعات مربوط به متغیرهای تحقیق از روش پیمایشی- توصیفی استفاده شده. جامعه آماری مردم شهر بوشهر در سال ۱۳۸۹ می‌باشند که با استفاده از فرمول برآورد حجم نمونه ۲۵۰ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. داده‌های به دست آمده از طریق پرسشنامه مورد توصیف و سپس فرضیه‌ها به آزمون آماری گذاشته شدند که همه فرضیات تحقیق در سطح ۹۹٪ و با ضریب خطای ۰/۰۱ مورد پذیرش قرار گرفتند.

کلید واژه‌ها: دینداری، جامعه‌شناسی دین، اعتقادات مذهبی، رفتارهای دینی، عواطف دینی، سرمایه اجتماعی، اعتماد، مشارکت، همبستگی اجتماعی.

فصل اول

« کلیات »

- بیان مساله
- اهمیت و ضرورت تحقیق
- اهداف تحقیق

کلیات

بیشتر جوامع انسانی - اگر نتوانیم کلمه همه جوامع را به کار ببریم - در طول تاریخ خود با انواع ادیان سر و کار داشته‌اند. جامعه ما نیز به مثابه یک جامعه دینی شناخته می‌شود و در آن دین و دینداری به عنوان یک نهاد اجتماعی شناخته می‌شود که مصون از تغییر نبوده و جایگاه آن در رشد چشمگیری پیدا نموده است. دهکده جهانی و رسانه‌های با برد زیاد، فرهنگ جوامع را تحت تأثیر قرار داده و روابط اجتماعی سنتی را دچار چالش‌های جدی کرده‌اند.

۱-۱- بیان مسئله

جامعه ایران بصورت تاریخی یک جامعه دینی است. دینداری و باورهای مذهبی از گذشته‌های دور تاکنون بخش اعظم روابط اجتماعی افراد این جامعه را تحت تأثیر خود قرار داده است. از دورانهای گذشته

تا به حال دین به مثابه یک سیمان اجتماعی، کنش‌های فردی و جمعی افراد را در این مرز و بوم شکل داده است. این تأثیر نه تنها در طول دورانی که ایرانیان با اسلام آشنا شده‌اند، که قبل از اسلام نیز از طریق ادیانی همچون زردتشتی، مزدکی، مانوی و ... - که آنها را شاخه‌هایی از دین زردتشت می‌توان به حساب آورد- وجود داشته و از اهمیت بسیاری برخوردار بوده است. به عبارتی، تاریخ نشان می‌دهد که ایرانیان مردمانی دیندار بوده‌اند و دین بخش مهمی از زندگی فردی و اجتماعی آنها را تحت تأثیر قرار داده است. نهادها و نظامهای دیگر اجتماعی مانند خانواده، سیاست، اقتصاد و ... نیز هر کدام تحت تأثیر دین و دینداری بوده‌اند. البته شاید بتوان گفت که وضعیت بیشتر جوامع بشری نیز به همین گونه است.

در همین دوران، متفکران و صاحب‌نظران رشته‌های مختلف علوم اجتماعی، به دلیل چالش‌هایی که زندگی نوین با آن مواجه است؛ چالش‌هایی که رسانه‌های جهانی و بطور عام مدرنیته برای هویت جمعی، وفاق عمومی و مسئله نظم و روابط اجتماعی ایجاد کرده‌اند، مفهومی نو را پرداخته و آن را به عنوان یکی از راه‌حل‌های اساسی برای این مسایل مطرح نموده‌اند.

دین به ویژه ادیانی که از بعد مناسکی قوی‌تری برخوردار هستند به عنوان یکی از عوامل ایجاد کننده سرمایه اجتماعی مطرح بوده‌اند. بدین جهت، در این تحقیق به بررسی رابطه بین میزان دینداری و سرمایه اجتماعی پرداخته شده است.

یکی از عوامل موثر بر رفتار و نگرش انسانها وجوه گوناگون دینداری است. دینداری از مفاهیمی است که پژوهشگران علوم اجتماعی به آن توجه بسیار کرده‌اند. «هدن» معتقد است که «دینداری عامل اساسی اجتماعی شدن و انسجام فکری، عملی و جهت‌گیری در رفع مشکلات، پدیده‌ها و مسائل اجتماعی است». (آزاد ارمکی و بهار، ۱۳۷۷: ۱۶). دورکیم معتقد است که «دین نظام فکری است که افراد جامعه را به وسیله آن، به خودشان باز می‌نمایند و روابط مبهم و در ضمن صمیمانه شان را با جامعه، از این طریق بیان می‌کنند. اما دین فقط نظامی از باور داشت‌ها و مفاهیم نیست، زیرا که دین نظام کنش نیز هست و در بر

گیرنده مناسک عملی است. به استدلال دورکیم دین در واقع زائیده مناسک است. از طریق مشارکت در مناسک و مراسم مذهبی است که قدرت اخلاقی جامعه آشکارا احساس می‌شود و احساسات اخلاقی و اجتماعی از همین طریق تقویت و تجدید می‌شود» (همیلتون، ۱۳۸۱: ۱۷۶). از آنجایی که انسانها از طریق روابطی که با یکدیگر برقرار می‌کنند سعی دارند تا نیازمندی‌های خود را تامین کرده و اهداف مورد نظر را محقق سازند، پدیده‌ای به نام جامعه شکل می‌گیرد. برقراری رابطه میان افراد باعث می‌شود تا اطلاعات بین افراد مبادله شود و افراد جامعه در قالب شبکه‌های مختلف اجتماعی از قبیل همسایگان، دوستان، شبکه‌های خویشاوندی، خانواده و غیره به تعریف و تحقق منافع جمعی خود اقدام نمایند و با مشارکت فعالانه در اجتماع در بهبود کیفیت زندگی فردی و جمعی خود برآیند. با چنین نگرشی به دین می‌توان این نگاه را مطرح کرد که این مولد سرمایه اجتماعی است. در جامعه‌ای که می‌تواند در فرایندهای مربوط به نظم و قواعد اثرگذار باشد.

این تحقیق در پی بررسی رابطه بین میزان دینداری و سرمایه اجتماعی در بین شهروندان شهر بوشهر است که در درجه نخست مستلزم سنجش میزان دینداری و میزان سرمایه اجتماعی و پس بررسی رابطه بین این دو سازه در جامعه مورد بررسی می‌باشد. دلیل انتخاب این شهر این است که بوشهر از یک سو شهری سنتی و مذهبی است و بیشتر روابط اجتماعی افراد در این شهر نشئت گرفته از فرهنگ دینی است و از دیگر سو بوشهر از جمله شهرهای است که بدلیل مرزی بودن از دیرباز نقطه تلاقی فرهنگ‌های مختلف بوده است. در نتیجه پرسش‌های اصلی و جزئی آن عبارتند از:

الف: پرسش اصلی:

۱- آیا بین دینداری و میزان سرمایه اجتماعی رابطه وجود دارد؟

ب: پرسش‌های جزئی:

۱- آیا بین اعتقادات دینی مردم و میزان سرمایه اجتماعی آنها رابطه وجود دارد؟

۲- آیا بین مناسک مذهبی مردم و سرمایه اجتماعی آنان رابطه وجود دارد؟

۳- آیا بین تجربیات معنوی (عاطفی) مردم و سرمایه اجتماعی آنان رابطه وجود دارد؟

۴- آیا بین پیامد دینی مردم و سرمایه اجتماعی آنان رابطه وجود دارد؟

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

«امروزه سرمایه اجتماعی - توسط نظریه پردازان این مقوله - به عنوان دارایی که از آن همگان است و مایه ارتباط میان افراد و شکل گیری شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای همکاری متقابل و اعتمادی که از این شبکه‌ها برمی خیزد - نگریده می‌شود در این معنا سرمایه اجتماعی با آنچه که آن را فضیلت مدنی می‌نامند مرتبط است.» (پاتنام ۲۰۰۰). «همکاری داوطلبانه در جامعه ای که سرمایه اجتماعی عظیمی را در شکل هنجارهای عمل متقابل و شبکه‌های مشارکت مدنی به ارث برده است، بهتر صورت می‌گیرد. همکاری داوطلبانه و انجمن‌ها، به وجود سرمایه اجتماعی بستگی دارند. کسانی که برای مدت طولانی سرمایه اجتماعی به دست آورده اند، می‌توانند برای حل مشکلاتشان، ترتیبات نهادینی ایجاد کنند.» (پاتنام، ۱۳۸۰).

«بنابراین، دین در جوامع انسانی دو نقش دارد: نخست این که به ازدیاد توافق جمعی درباره ماهیت و محتوای الزامات اجتماعی کمک می‌کند و این کار را به وسیله فراهم آوردن ارزشهایی که برای قرار دادن دیدگاه اعضا جامعه در مجراهای معین مفیدند و برای آنها محتوای الزامات اجتماعی شان را تعریف می‌کند، انجام می‌دهد. در این نقش، دین به خلق سیستمی از ارزشهای اجتماعی کمک کرده که به هم پیوسته و منسجم هستند. دین همچنین از آن جهت که به رسوم صحنه می‌گذارد و آنها را تقویت می‌کند، نقش حیاتی ایفا می‌کند.» (جلالی مقدم، ۱۳۷۹: ۳۸-۴۲).

با توجه به اینکه در دین، عناصر ارتباطی و روابطی بین دینداران اهمیت بسزایی دارد و «سرمایه اجتماعی» نیز با این عناصر تعریف می‌شود، دینداری می‌تواند بر کم و کیف این روابط و به عبارتی بر کم

و کیف «سرمایه اجتماعی» اثر گذار باشد. در نتیجه اگر در قالب یافته‌های معتبر و قابل پذیرش بتوان به طور عملی ضرورت وجودی دینداری را در تولید سرمایه اجتماعی را نشان داد. آن‌گاه به شیوه عملی و قابل پذیرش تری می‌توان نسل جوان را به اهمیت آن آگاه کرد.

۱-۳-اهداف تحقیق

این تحقیق با هدف سنجش و تحلیل رابطه بین دینداری و سرمایه اجتماعی درصدد کسب شناختی قابل اتکا و اعتماد در جامعه مورد بررسی است. در نتیجه اهداف خصلت شناختی در حالت‌های سنجشی و تحلیلی را دارند که به صورت مشخص می‌توان آنها را به صورت زیر مطرح نمود:

۱- سنجش میزان دینداری در جامعه مورد بررسی

۲- سنجش میزان سرمایه اجتماعی در جامعه مورد بررسی

۳- تعیین رابطه بین اعتقاد دینی با میزان سرمایه اجتماعی

۴- تعیین رابطه بین (مناسک دینی) با میزان سرمایه اجتماعی

۵- تعیین رابطه بین تجربیات دینی (بعد عاطفی) با میزان سرمایه اجتماعی

۶- تعیین رابطه بین آثار (بعد پیامدی) دینداری با میزان سرمایه اجتماعی.

فصل دوم

مروری بر ادبیات نظری تحقیق

- تحقیقات پیشین

- چارچوب نظری تحقیق

۱-۲: تحقیقات پیشین

الف: تحقیقات خارجی (مباحث تجربی در مورد دین و سرمایه اجتماعی)

«وایت معتقد است در حقیقت زمانی که از عامل دین سخن می‌گوییم با مجموعه‌ای از پیامدهای قاعده‌مند سر و کار داریم که عضویت در گروه دینی آنها را ایجاد کرده است. ولج و دیگران در تحقیق خود مدعی شده‌اند که: محتوا، عمق و بروز دینداری در میان بزرگسالان را... کاملاً ویژگی‌های اجتماع دینی‌ای که در آن افراد عمل می‌کنند، تعیین می‌کند. بنابراین اشتغالات دینی نوجوانان می‌تواند بازتاب نفوذ والدین و همسالان باشد. ولج در تحقیق خود از دینداری شخصی و دینداری جمعی در سطح محله‌ها سخن می‌گویند که بین آنها هیچ نوع رابطه متقابلی مشاهده نمی‌شود. قدرت تأثیر گذاری دین بر رفتار، بر حسب میزان اجتماعی بودن آن به دست می‌آید. عضویت نداشتن فرد در مجامع سازمانمند دینی، به این معنا گرفته می‌شود که دینداری او همانگونه که بیان اجتماعی ندارد، از تقویت اجتماعی نیز بی بهره است. و به تعبیر دیگر، گو اینکه ممکن است نیازهای مذهبی فرد را ارضا کند، اما در پایبند ساختن او به نظم اخلاقی کمتر اهمیت دارد.» (سلیمی، ۱۳۷۹: ۱۷۸). «دین فقط در صورتی در ایجاد هم‌نوایی، اثری ملموس خواهد داشت که در خلال کنش متقابل افراد تأیید شده و اکثریت آنرا به عنوان شالوده معتبر کنش‌های خویش پذیرفته باشند. هر چند این فضای معنادار دینی، اجتماعی یا گروهی محدود باشد، ولی فرد زندگی روزمره خویش را در کنش متقابل با آن سازمان می‌دهد.» (همان، ۱۷۹).

« هر برگ (۱۹۵۵) چنین استدلال کرد که هویت‌های دینی اساساً بواسطه اجتماع دینی شکل می‌گیرند و حفظ می‌شوند. لنسکی (۱۹۶۱) نیز میان دو نوع پایبندی به دین که اجتماعی و سازمانی است تمایز گذاشت. پای بندی اجتماعی، بر تعامل گروه اولیه خانواده با دوستانی که در میراث فرهنگی و دینی مشترکی سهم